

Károli Könyvek
tanulmánykötet

A sorozatban eddig megjelent:

Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András(szerk.):

A klinikai pszichológia horizontja.

Tisztelgő kötet Bagdy Emőke 70.születésnapjára

Petrőczy Éva – Szabó András (szerk.):

A zsoltár a régi magyar irodalomban.

A Csurgón 2007. május 24–27-én tartott konferencia előadásai

"VIDIMUS ENIM STELLAM EIUS..."

KONFERENCIAKÖTET

SZERKESZTETTE

SZÁVAY LÁSZLÓ

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2011

Hálás szívvel köszönjük mindazok segítségét, akik nagylelkű anyagi támogatásukkal lehetővé tették a konferencia megszervezését és e kötet megszületését.

Károli Gáspár Egyetemi Alapítvány
Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar
Magyarországi Evangélikus Egyház
Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Hallgatói Önkormányzata
Doktoranduszok Országos Szövetsége

Lektorálta:

Baranyai Béla, r. k. teológus
Bazsó Bálint, történész
Gömböcz Elvira dr., ev. teológus, egy. oktató (Evangélikus Hittudományi Egyetem)
Rónay Péter, mb. előadó (Zsigmond Király Főiskola, Vallástudomány)

© Szerzők, szerkesztő, 2011
© Károli Gáspár Református Egyetem, 2011
© L'Harmattan Kiadó, 2011

L'Harmattan France
7 rue de l'Ecole Polytechnique
75005 Paris
T.: +33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava,
3710124 Torino-Italia
T./F.: +39.11.817.13.88

ISBN 978-963-236-485-8
ISSN 2062-9850

A kiadásért felel Gyenes Ádám.
A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: 267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu
szepirodalom.harmattan.hu

Párbeszéd Könyvesbolt
1085, Horánszky utca 20.
www.konyveslap.hu

Olvasószerkesztő: Czeti István
A borítót Ujváry Jenő tervezte.
A tördelés Józsa Ottó munkája.
A nyomdai munkákat a Robinco Kft. végezte.
Felelős vezető: Kecskeméthy Péter

A borítón a ravennai Sant' Apollinare Nuovo bazilika mozaikképe látható a három napkeleti bölcs vonulásáról.

TARTALOM

BENEVOLO LECTORI SALUTEM!	9
ÁRVAÖLGYI BÉLA: Barth megbékélés-tanának recepciója Jánossy Imre munkásságában.	11
BÁNDY GYÖRGY: A somorjai evangélikus elemi iskola bezárása a trianoni békeszerződés árnyékában	19
BÁRSONY MÁRTON: „Isten Bohóca” és a „halál halála” – Az archaikus bolond-rituálék húsvéti öröksége	25
ÁDÁM BARTHA: The Anthropology of Karl Barth	33
BLÁZY ÁRPÁD: Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521– 1523)	39
ÁDÁM BOGÁR: “Farewell, hello, farewell, hello” – Tralfamadorian Thought as Religion in Slaughterhouse-Five – A Geertzian Account.	47
BUZA ZSOLT: Varga Imre, református püspök (1905–1980) munkássága a Kálvinista Szemle, a Szlovákiai Református Kereszttyén Egyház hivatalos lapja alapján	56
CSERNÁK-SZUHÁNSZKY DEBÓRA: Bibliafordítás szóban és írásban a kódexek korában	70
CSÚRÖS ANDRÁS JAKAB: Tanácsköztársaság és a Messiás	78
DEÁKNÉ KECSKÉS MÓNICA: „Il Glorioso Poverello di Cristo” Szent Ferenc legtehetségesebb szolgája, a Pesti ferencesek barátja: Liszt Ferenc.	85
FAZEKAS SZILVIA: A csehszlovákiai és szlovákiai Református Kereszttyén Egyház rövid története (1920–1939)	93
FEJES JÁNOS: Vallásközi párbeszéd a (metal) zene nyelvén – Az Orphaned Land karrierje.	100
DR. FÉNYES BALÁZS: Bűn és büntetés a TANACH-ban és a rabbinikus hagyományban	109
FÖLDVÁRI SÁNDOR: Iszlám-keresztény dialógusok Boldog II. János Pál pápa és Allahsükür Pashazade vezetésével.	118
FREY GYÖRGY PÉTER: A pécsi püspöki uradalom templomai a 18. század első harmadában	130
FRITZ BEKE ÉVA: A Logosz értelmezése a hellenisztikus zsidó filozófia és Jn1, 1–18 fényében	141
GÁTAS JÓZSEF: Trónvízió a színpadon	150
GÉR ANDRÁS: 11Q11 – a szöveg és ami mögötte van	159

társadalmi életét keresztyén elvek szerint rendezi be, a politikában azonban csak a hitetlenség elvei szerint cselekedhetnék¹⁰ vallja Sebestyén Jenő.

A parlamenti pulpitus is válhat szószékké, ha a keresztyén ember a maga cselekedeteivel azzá változtatja. Amint már az elején is említettem, a keresztyén-ség számára a közszolgálat és ezen belül a politika létjogosultsága nem kérdés, hanem annak tartalma a fő kérdés. Ezért van a Jézus főpapi imájában nemcsak az kérdés, hogy e világnak szerves részei maradjanak az övéi, hanem hogy őrizze is meg őket a gonosztól, vagyis tisztán maradhassanak meg a szolgálatban. Erre mondja Sipos Gábor, hogy: „A szelídség, béke, jóakarat kitartó képviselével érhetünk el eredményt, lassan táguló körben. Erre az egyéni megtérésünk-ből fakadó küldetéstudat ad erőt a Jn. 17, 18 vers értelmében: A világi életre, a krisztusi szellemű közszolgálatra ugyanolyan felső parancsunk van, mint ami-lyet Jézus kapott Atyjától. A keresztyén ember küldetéstudatának alázattal, szelídséggel, reális önismerettel kell párosulnia, hiszen csak így lesz méltó az örök példához: Jézus Krisztushoz.”¹¹

KATÓ SZABOLCS FERENCZ

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) lelkesz-képző szak (2007–), Universität Leipzig – Gustav Adolf Werk ösztöndíjasa (2010–2011)

DEUT 32,24 – DÉMONOLÓGIA VAGY VALAMI MÁS?

A Deut 32,24-et nagyon gyakran úgy tekintik, mint az izraeli vallásban tovább élő, politeista elemek monoteizmus előtti vallástörténeti kövületét. Ennek megfelelően a 24. versben előforduló „dögvész” és „járvány” kifejezéseket a kánaáni Resef és Qeteb istenségek vagy természetfeletti erők (görög eredetű szó-val démonok) megtestesítőinek tartják. Ez a két, sok vitára okot adó szó min-denetre a pusztítás és a rombolás eszközeként, JHVH nyilaként jelenik meg az említett versben. Deut 32,24 arról beszél, hogy azok sorsa, akik JHVH-tól elfor-dulnak a megsemmisülés és a nyomorúság lesz. A nép azzal bosszantotta JHVH-t, ami nem isten (Deut 32,21), s így, a bálványimádás bűnébe esve magára vonta Istenének rontó haragját, melynek részletező leírása a 23. versben kezdő-dik. A büntetés csapások sorozataként jelenik meg:

^{23b} Én nyilaimat vetem be ellenük:

²⁴ az én szipolyozómat, Éhséget,
harcosomat,¹ Dögvészt
Járványt, az én mérgemet^{2, 3}

חֲצִי אֶכְלֵה־בָּם
מִזִּי רָעַב
לְחֲמִי רָשָׁף
וְקֶטֶב מְרִירִי

¹ Nincs ok arra, hogy a לְחֲמִי szót, Lahmu istenséggel hozzuk összefüggésbe. Bár a Lahmu névvel jelölt lény az Enūma Eliš mítoszában egy tengeri szörnyet jelenít meg, és a sumér szövegekben a kapuk apotropaikus őrzője, de a szír-palesztin régióban nem fordul elő. Ebből kiindulva nem valószínű, hogy az ŐSZ-ben erről az önálló lényről lenne szó. Vö. Heider, George C.: *Lahmu. In: Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. Szerk. tk. van der Toorn, Karel, Leiden-Boston-Köln (USA) 1999. 502. o.

² Valószínűleg az itt megjelenő kifejezés a hr'rom. szó himnemű formája, mely az akkád martu, az ugariti šmr, a szír m'rārā kifejezések megfelelője, melyek mind mérget jelentenek. Vö. Pardee, D.: *m'rārāt-p'tanīm „Venom” in Job 20 14*. In: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 91. (1979) 401–422. o.

³ A מִזִּי רָעַב; לְחֲמִי; קֶטֶב szavak esetében nem a st. cstr. formát, hanem a l. szem. birtokragos emendációt tekintem elfogadhatóbbnak. Vö. de Moor, Johannes. C.: *O Death, Where Is Thy Sting?* In: *Acrite to the Lord*. Szerk. Eslinger, L. – Taylor, G.. (Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 67.) Sheffield (UK) 1988. 99–107. o.; Sanders, Paul: *The Provenance of Deuteronomy 32*. (*Oudtestamentische Studien* 37.) Leiden (Netherlands) 1996. 198–199. o.

¹⁰ Sebestyén J.: *Református etika*. 423 o.

¹¹ *Keresztyénység és Közszolgálat (Hitvalló értelmiségek kerekasztal-beszélgetései)*. Református Egy-ház Miskolc-falusi Sajtóközpontja, Kolozsvár (Románia), 1991. 17 o.

*Kibocsátom a vadak fagait ellenük a porban
csúszók mérgével együtt.*

וְשֵׁן בְּהִמּוֹת אֲשֶׁלֶח־בָּם
עַם־חֲמַת זֶחֱלִי עֶפֶר

JHVH, mint egy hadakozó vitéz, fegyverrel a kezében lép fel, és lövi ki először az elpártolók ellen nyilait, majd a fejezet végén a nép ellenségei ellen fordítja kardját. JHVH harcos szerepében történő bemutatása nem idegen az Ószövetség lapjaitól: Jób 16,17; Zsolt 19,5; 78,65; Ézs 42,13; Jer 20,11. A szövegek egy jelentős része a fogság utáni korból származik, melyben egyre ritkábbá lesznek az antropomorf bemutatások. Minden esetben hasonlattel van dolgunk, egy jól körülhatárolható költői képpel, melyet a פ prepozíció vezet be. A Deut 32 esetében azonban nem jelenik meg JHVH közvetlen azonosítása egy harcossal, csupán a leírások alapján következtethetünk arra, hogy itt is az אִישׁ מִלְחָמָה alakja jelenik meg. A mítosz és a költészet nehezen elválasztható, vagy éppen meg nem különböztethető határán tartózkodunk. Az ókori Közel-Kelet egyik uralkodó képzelete volt az, hogy a nép nemzeti istene harcol népe javáért. Minden vívott csata egyben az istenek háborúja is. Ebből kiindulva elhamarkodott lenne azt állítanunk, hogy a harcos isten képe csupán költői innováció. JHVH harcoként való elképzelése nagyon is ősi gyökerekre nyúlhat vissza. Szükséges tehát megvizsgálni a közelebbi meghatározáshoz a 24. vers motívumait, mely a harcos JHVH nyilait mutatja be.

A kutatásban nagyon gyakran figyelmen kívül marad az, hogy רֶשֶׁף és קֶטֶב egy sor megszemélyesített természeti csapás között van jelen. Nem ismerünk pl. „éhség” (רָעָב) nevű istenséget, vagy más természetfölötti erőt, melyet ezzel a névvel illetnének. Igaz ugyan, hogy a deuteronomista történeti mű, hajlik az éhség elvontabb, már-már mitologikus bemutatására (Deut 28,48; 2Sám 21,1; 1Kir 8,37; 18,2; 2Kir 4:38),⁴ de összességében kijelenthető, hogy nem egy démonnal, hanem egy a JHVH-t szolgáló, megszemélyesített természeti csapással van dolgunk.

A רֶשֶׁף és קֶטֶב mitológiai hátterének rekonstrukciója az elmúlt évtizedekben új irányt vett. Resef egy jól ismert, gyakran előforduló hadisten az ókori Közel-Keleten. Ugaritban khtonikus jellege van, aki néha gonosz, önkényes cselekedetekre képes: magához ragadja az ártatlan Keret családját (KTU 1.14 I. 18–19). Mindezek ellenére olyan szövegek, mint a KTU 4.219, mely *bt ršp gn* (a kert[ben

⁴ Vö. Seidl, T.: *רָעָב* *rā'eb*. In: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Szerk. Fabry, Heinz Joseph – Ringgren, Helmer. I–VII. Stuttgart-Berlin-Köln (Deutschland) 1993. VII./562–563. o. N. Wyatt szerint a 24. versben megjelenő éhség egy Mótra történő homályos utalás, ahol *רָעָב* Mót egyik epithetonja lenne. Ebben az esetben három kánaáni isten jelenne meg JHVH nyilaként: Resef, Qeteb és Mót. Vö.: Wyatt, Nicolas: *Qeteb*. In: *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. Szerk. tk. van der Toorn, Karel. Leiden-Boston-Köln (USA) 1999. 673. o. Viszont irodalmi párhuzam nélkül ez az elmélet gyenge lábakon áll.

lakó] Resef temploma) szóösszetételt tartalmazza, bizonyítják, hogy a vitalitás, az élet védelme, a termékenység óvása sem idegen az Ugariti Resef istenségtől.⁵ Az ókori ábrázolások ugyanígy visszatükrözik Resef sokoldalú karakterét.⁶ Nagyon gyakran ábrázolják fegyverrel a kezében pl. íjjal és nyíllal,⁷ ahol ez utóbbiak Resef csapásait jelképezik.⁸ A Deut 32,24-ben azonban Resef nem nyilakkal a kezében bukkan fel, nem csapásokat szórva, hanem ő maga a nyíl és a csapás. Tulajdonságai JHVH sajátjaiként tűnnek fel,⁹ ami szintén alárendelt szerepét mutatja, és azt, hogy itt nem egy önálló akarattal rendelkező lénnyel van dolgunk.

קֶטֶב csupán két vitás Biblián kívüli szövegben fordul elő. Az első előfordulás Assur-ah-iddina szerződése Baál, türoszi királlyal. Ebben a szövegben קֶטֶב akkád megfelelője *qa-ti-ba*, aki a szerződésben egy, a szövetség megőrzéséért kezkeskedő, türoszi istenség. Mindazonáltal a *qa-ti-ba* olvasat egy olvasási és átírási hibán nyugszik.¹⁰ A negyedik tábla 6. sorában a szöveg *editio princeps*-e *A-na-ti-Ba-a°* [*-a-ti DINGI*]R.MEŠ helyett DINGIR *Qa-ti-ba x°*-[xxx]-t olvas.

R. Borger felhívja a figyelmet a tévedésre.¹¹ A transzkripció alkalmával kimaradt az A. Vitára a második *na* szótag ékírásele ad okot, mivel az a szerződésben előforduló alakjában nem jelenik meg egyetlen más akkád ékírásele sem, ami arra enged következtetni, hogy itt egy írtnoki hibáról lehet szó. Az eredetben látható ékírásele leginkább a *na*, *ba*, *qa* szótagok ékíráseleihez hasonlít. Ha azonban figyelembe vesszük az első A szótag egyértelműen elkülöníthető jelét

⁵ Choi, John H.: *Resheph and YHWH Šēbā'ōt*. In: *Vetus Testamentum*, 54. (2004) 17–28. o.

⁶ A késő bronzkor és a korai vaskor I. ábrázolásaiban ülő, álló, fegyveres, fegyvertelen, lovagló stb. Resef ábrázolásokkal találkozunk. Karakterét elhamarkodott lenne csupán a nyilakkal történő bemutatásból levezetni. A témához lásd: Cornelius, Izak: *The Iconography of the Canaanite Gods of Resheph and Ba'al*. (Orbis Biblicus et Orientalis 140.) Freiburg (Schweiz) 1994.

⁷ A KTU 1.82. 3 szövegében a következő mondat szerepel: ...*lt b' l hz ršp*. A *TUAT* ezt a következőképpen fordítja: „Ba'al [weh]re die Pfeile des Raschap ab” (Baál hártsd el Rasap nyilait), ahol *ršp* egy betegséget előidéző démon lenne. Vö. *Texte aus der Umwelt des Alten Testament*. I–III. CD-rom változat, Gütersloh (Deutschland) 2005. II. 337. o. A sor eleje sérült, ami megnehezíti a fordítást. A Gen 49,23 (*בְּעֵלֵי הָרָעָב*) valamint egy Kr. e. 341-ből származó, Cipruson előkerült, föníciai felirat alapján E. Lipinski a KTU 1.18. 3-at a „nyilak ura, Resef” szöveggel rekonstruálja, figyelmen kívül hagyva a mondat eleji töredéket. Lipinski, Edward: *Resheph*. (Orientalia Lovaniensia Analecta 181.) Leuven (Netherlands) 2009. 104–105. o. Az ikonografikus leletek alapján (lásd: Cornelius, *Iconography*) valószínűsíthető, hogy Resefet így nevezték.

⁸ Vö. De Moor J. C.: *O Death i.m.* 99–107. o.

⁹ JHVH a Jób 6,4; Zsolt 7,14; 38,3; Ez 5,16 helyeken is Resefre emlékeztető leírásokban jelenik meg, ahol szintén JHVH nyilairól esik szó. Meg kell azonban különböztetni, ezeket a leírásokat, azoktól az igehekelyektől, ahol JHVH nyilai villámok (Zak 9,14; Hab 3,11 stb.), melyek egy viharisten profiljához tartoznak. Ez utóbbi valószínűleg JHVH eredeti karaktere.

¹⁰ Vö. Wyatt, *Qeteb* 673. o.; De Moor, *O Death* 105. o. 19. lábj. A hibás olvasat az oka annak, hogy H. Vorländer egy ilyen nevű istenség létezését feltételezi. Vorländer, Hermann: *Mein Gott*. (Alter Orient und Altes Testament 23.) Neukirchen-Vluyn (Deutschland) 1973. 263. o.

¹¹ Borger, Rykle: *Anath-Bethel*. In: *Vetus Testamentum*, 7. (1957). 102–104. o. Utal S. Langdon, *Revue d'Assyriologie* 26 és E. Weidner, Afo 8. írásaira, melyek a helytelen változatot tartalmazzák.

is, egy értelmes szó csak a *na* szótag olvasásával alakul ki: *A-na-ti*. A következő szótagokkal egybeolvasva a sor valószínűleg a jól ismert Anát-Bétel nevét tartalmazza, és nem a máskülönben ismeretlen Qatiba istenség nevét. A teljes sor a következőképpen hangzik ⁴*Ba-a-a-ti-ilī* ⁴*A-na³-ti-Ba-a¹-[a-ti-il]i ina qātē nēši* (UR.MAH) *aki-li^o* [*limallū*]-ku-nu – Bétel és Anát-Bétel vessen titeket egy falánk oroslán szájába.¹² Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy Assur-ah-iddina szerződése nem bizonyítja, hogy létezett volna egy Qatiba nevű istenség, mert „Qatiba istenség annak köszönheti létét, hogy a másoláshoz Langdon figyelme átsiklott egy ékírásjelen.” (Borger, *Anath-Bethel* 102. o.)

A következő Biblián kívüli szöveg, melyben egy a héber קִטְב־bel párhuzamba állítható *lexéma* előfordul, az Ugariti Baál-ciklus KTU 1.5 II. 23–24 sora, ahol a *qzb* gyök bukkan fel: [xxx]*p mlhmy*/ [xxx]*lt qzb*¹³. A sor rekonstrukciója nem kis akadályokba ütközik. A két sor eleje töredékesen maradt ránk. A *qzb* egy *hapax legomenon*, s a *mlhmy* értelmezése sem egyszerű. Vannak ugyan, akik megkísérelték a „én harcosom” vagy „harcos” fordítást, de a G. Del Olmo Lete – J. Sanmartín féle Ugariti szótár ezt a kifejezést a meghatározatlan jelentésű szavakhoz sorolja.¹⁴ A קִטְב־bel foglalkozó exegetikai munkák illetve a Baál-ciklus már említett releváns sorát taglaló Ugarit-kutatás szakirodalma között fennáll egy-egy kölcsönösen egymásra hivatkozó, körkörös bizonyítás (*petitio principii*). Minderre J. M. Blair hívja fel a figyelmet.¹⁵ Az Ugarit-kutatók az ószövetségi konszuszusok alapján a *qzb* gyököt egy démonnévvel hozzák összefüggésbe, és ennek megfelelően rekonstruálják a sort. Ezzel egy időben az ószövetségi exegeták is a Biblián-kívüli párhuzamok segítségével támasztják alá elméletüket, amikor ar-

¹² Borger, Rykle: *Die Inschriften Asarhadons, Königs von Assyrien*. (Beihefte zum Archiv für Orientforschung 9.) Graz (Österreich) 1956. 109. o. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy bár Anát-Bétel neve először Assur-ah-iddina szerződésében fordul elő, de a K.r.e. I. évezred második felében egyre sűrűbben bukkan fel a név. Az elephantinói zsidó kolónia Esem-Bételt és Anát-Bételt Jhvh-val együtt tisztelte. A türoszi Bétel és Anát-Bétel az isteni jelenlét spirituálizálódásának lecsapódásai, mindkét isten az isteni jelenlét hüposztázisza. Vö. Gese, Hartmut: *Religionen Altsyriens*. In: *Die Religionen Altsyriens, Altarabiens und der Mandäer*. Szerk. Gese, Hartmut – Höfner, Maria – Rudolph, Kurt. (*Religionen der Menschheit* 10/2) Stuttgart (Deutschland) 1970. 224–225. o.

¹³ De Moor a 23. sor első szavát, melynek csak az első *p* ékírásjele sértetlen, Resef nevével állítja helyre. Bizonyításában a Deut 32,24-re hivatkozik, azt állítva, hogy itt egy fogalmazásbeli párhuzamról lehet szó:

לְחֵקִי רָשָׁע (Deut 32,24)/ *ršp mlhmy* (KTU 1.5 II. 23). De Moor, O Death 104. o. Némely Ugarit-kutató a töredékes áthagyományozás miatt nem fordítja le a szöveget. Vö. *Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament*. Szerk. Pritchard, James. Princeton-New Jersey (USA) 1969. 139. o. Wyatt, Nicolas: *Religious Texts from Ugarit*. Sheffield (UK) 1998. 121–122. o.

¹⁴ Lete, Gregorio Del Olmo – Sanmartín, Joaquín: *A Dictionary of the Ugaritic Language in the Alphabetic Tradition*. (Handbook of Oriental Studies 67.) Leiden (Netherlands) 2003. 548–549. o.

¹⁵ Blair, Judit M.: *De-Demonising the Old Testament*. (Forschungen zum Alten Testament 2. Reihe 37.) Tübingen (Deutschland) 2009. 39. o.

ról van szó, hogy קִטְב־ egy természetfölötti lény. Az Ugariti, számunkra kérdéses töredék fordításánál is ez a helyzet. A sor fordítása és helyreállítása csak abban az esetben lehetséges, ha eleve feltételezzük az ószövetségi igehelyek alapján egy Qeteb nevű démon létezését. Mivel a KTU 1.5 II. 23–24 sora töredékes, és lexikográfiailag sincs lehetőség az egyes szavak jelentésének meghatározására, ezt az Ugariti töredéket nem vesszük figyelembe Biblián-kívüli párhuzamként: „egyértelmű (...), hogy nincs ókori közel-keleti bizonyíték, mely egy *qtb/qzb* istenség létezésére utalna.” (Blair, *De-Demonising* 38–39. o.)

Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy קִטְב־ ószövetségi négy előfordulása (Deut 32,24; Zsolt 91,6; Ézs 28,2; Hós 13,14) más ismert mitológiai lények társaságában történik: Resef, Deber és Mót. Minden esetben valamilyen pusztító jelenséggel van dolgunk. Ezek a versek utalhatnak ugyan bizonyos mitológiai előtörténetre, viszont egy konkrét profil megrajzolásához nem áll rendelkezésre elég információ.

A Deut 32,23–25-ben Jhvh hét nyila jelenik meg, viszont ezek közül csak egynek, Resefnek van igazolható, Biblián kívüli szövegekkel is alátámasztható, mitologikus, kánaáni háttere. Ha קִטְב־et most figyelmen kívül hagyjuk, feltűnik, hogy a többi öt nyíl sem élettelen csapásokra utal, hanem egy dinamikus eseménysorozat tagja, amelyek egy szinten állnak a mitologikus háttérrel rendelkező Reseffel. A háború elemei (fegyver–חֶרֶב, rettenet–אִיָּמָה) és a természet veszedelmei (éhség–רָעָב, vadak foga–שֵׁן בְּהֵמָה, porban csúszók mérge–חֲלִי-מָוֶה) megszemélyesítve, költői eszközként vannak jelen, akik ugyanúgy látszólag önálló akarattal végzik el a Jhvh által rájuk bízott küldetést, akár csak Resef és קִטְב־.

Mindezek alapján felmerül a kérdés, hogy vajon nem lehetséges-e arról beszélni, hogy e két utóbbi szó is, valamilyen költői képanyag része? קִטְב־ lehet egy megszemélyesített természeti csapás, a járvány megfelelője. Ezt az is indokolná, hogy némely arab dialektusban a *qtb* gyök betegségek kifejezésére szolgál, pl. a *qaṭib* szó himlőt jelent,¹⁶ Ézs 28,2-ben pedig szintén természeti jelenségek (jégverés, árvíz) felsorolásában tűnik fel, mindenféle mitologikus konnotáció nélkül. Alapos okunk van tehát feltételezni, hogy קִטְב־ nem mitologikus lény, hanem egy megszemélyesített természeti csapás, mely más természeti csapásokkal együtt gyakran jelenik meg mitologikus, kánaáni istenségek társaságában.

Mindezek alapján nagy a valószínűsége annak, hogy Resef is valamilyen költői eszköz egyik elemeként jelentkezik a szövegben. A mítoszokban a puszt-

¹⁶ Minderre C. Landberg hívja fel figyelmet *Glossaire Dationis* című munkájában. A Qetebre vonatkozó adatait idézi Blau, Josua: *Über Homonyme und angeblich Homonyme Wurzeln II*. In: *Vetus Testamentum*, 7. (1957). 98–102. o.

tulás, a megsemmisülés társul Resef személyéhez, így tehát a lénye által képviselt jelenség nagyon jól illik a Deut 32,24 kontextusába.

Goldziher Ignác *Mítosz a hébereknél* című híres munkájában kísérletet tesz arra, hogy egy általános mechanizmust adjon a mítoszalkotás mintájául: kezdetben a világképnek megfelelő jelenségeket egy-egy megnevezéssel írták körül. A világkép megváltozásával a szavak jelentése módosult, minek következtében két jelentésváltozás mehetett végbe. Az első az a jelenség, amikor egy köznév, vagy egy ige által leírt jelenség tulajdonnévvé válik. Nagyon gyakran az így képzett név éppen az ellenkezőjét képviselte, mint az eredetileg körülírt jelenség. A másik jelentésváltozás akkor megy végbe, amikor egy név elveszti eredeti funkcióját, és vagy teljesen kivész a nyelv kelléktárából, vagy egy köznapi jelenség leírására szolgál. A régi mitológiai tartalom csupán költői képként van jelen.¹⁷

Hasonló elméletet dolgoz ki H. Niehr a *Der höchste Gott* című munkájában. Ő az irodalmi pogányság (*literarischer Paganismus*) fogalmát vezeti be a mítosz ezen jelenségének körülírására. Bár nem hivatkozik Goldziher munkájára, de lényegében ugyanarra a következtetésre jut. A mitikus kifejezésmód eredeti háttérétől megfosztva jelenik meg:

„1. Az irodalmi pogányságról akkor beszélünk, amikor a saját hit egyes összetevői áttevődnek a pogány mitológiába.

2. A hittartalom szempontjából nincs jelentésváltozás, nincs szó szinkretizmusról vagy a saját hit elpogányosodásáról.

3. Ezzel szemben feltételezhető a szóképek, szavak jelentésváltozása, ahol ezeknek nincs specifikus jelentésük többé, és a használatuk hitéről sem mondanak el semmit.”¹⁸

A Deut 32,24–25-ben JHVH hét nyila közül öt minden kétséget kizáróan megsemmisített jelenség. Valószínűleg שָׁרָף is ebbe a sorba tartozik, és a járvány megsemmisített alakját jelöli. Resef, a jól ismert hadisten és a csapások istene itt az irodalmi pogányság költői eljárásának megfelelően van jelen. A kánaáni vallásban nem egyszer a pusztítás, a gyilkolás kapcsolódik Resef nevéhez. A Deut 32,24-ben éppen ezeket a jelenségeket írja körül említésével a szentíró, de anélkül, hogy Resefre úgy gondolna, mint önálló természetfeletti létezőre.

A Deut 32,24 nem démontant, vagy politeisztikus képzetet tartalmaz, hanem benne az irodalmi pogányság jelenik meg.

¹⁷ Goldziher Ignác: *Mítosz a hébereknél és történelmi fejlődése*. Győr, 2003. 61. o., 76–77. o. Eredeti: *Der Mythos bei den Hebräern*. Leipzig (Deutschland) 1876.

¹⁸ Niehr, Herbert: *Der höchste Gott*. (Beihefte zur Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft 190.) Berlin 1990. 210–220. o. Az idézet: 212. o.

KISSNÉ DR. MOGYORÓSI PÁLMA

Debreceni Liszt Ferenc Zeneművészeti Konzervatórium szolfézs–zeneelmélet és általános iskolai énektanár, karvezető (1991–95), középiskolai ének-zenetanár, zeneelmélet-tanár és karvezető (1995–97), egyházzeneész (1994–98), Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapest egyházzeneész (1998–2000), Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapest, Doktoriskola (2000–2006) Munkahely: Nyíregyházi Főiskola BTMK Ének–Zene Tanszék, főiskolai adjunktus (2008–)

LISZT FERENC EGYHÁZZENÉJÉNEK PROTESTÁNS VONATKOZÁSAI

Liszt Ferenc rendkívül gazdag és műfajilag sokrétű életművében jelentős helyet foglalnak el egyházzenei alkotásai. Bár reverendát csak 54 évesen öltött Liszt, alkotói érdeklődése kezdettől fogva kiterjedt a szakrális muzsikára is. Ezek javarészt a katolikus egyházzeneben gyökerező művek (mint például a *Via Crucis*, az *Esztergomi mise*, a *Koronázási mise*, vagy a *Szent Erzsébet legendája*), de van néhány protestáns fogantatású kompozíció is. Ez utóbbi, kevésbé ismert terület bemutatása jelen előadás célja.

Liszt egyházzenejének protestáns vonatkozású művei három fő forrásból táplálkoznak:

- a protestantizmus eszmevilága és szellemisége
- a protestáns népének, ezen belül a korálok dallamanyaga
- Johann Sebastian Bach zenéje és személye

1. FORRÁS

A protestantizmus eszmevilágával és szellemiségével Liszt első és legnagyobb orgonaművében találkozhatunk. Liszt kortársa, Meyerbeer *A próféta* címmel írt operát,¹ melynek híres témájára, az „*Ad nos, ad salutarem undam*” kezdetű koráldallamra Liszt orgonafantázia és fűgát komponált (1850).²

¹ Az 1849-ben komponált mű cselekménye a hollandiai anabaptisták 16. századi felkeléséről szól, amelyben a tömeg az „*Ad nos, ad salutarem undam iterum venite misereri*” („Hozzánk, az üdvöt adó vízhez jöjjetek újra könyörögni”) kezdetű korált énekelve szólítja fel a népet újrakeresztelésre.

² A teljes opera zongoraátíratát 1849–50-ben készítette el Liszt, *Prófeta-fantázia* címmel, ennek 4. tétele zenei anyagában megegyezik az „*Ad nos*”-sal